

L'educació en vers

CENT POEMES
SOBRE ENSENYAR
I APRENDRE

A cura
d'Antoni Tort Bardolet

Primera edició: gener de 2018

© dels textos: els autors respectius
© de la selecció: Antoni Tort Bardolet

© d'aquesta edició:
Eumo Editorial. C. Dr. Junyent, 1. 08500 Vic
www.eumoeditorial.com - eumoeditorial@eumoeditorial.com
—Eumo és l'editorial de la UVic-UCC—

Disseny de la coberta: Natàlia González Vives (www.natnots.cat)
Maquetació: ebc, serveis editorials / Grafime

Imprès a Liberdúplex

ISBN: 978-84-9766-612-1
DL: 25765-2017

Mestre, aprèn!

No diguis massa sovint que tens raó, mestre!

Deixa que ho reconeixin els deixebles!

No violentis massa la veritat:

No ho tolera.

Escolta quan parles!

Bertolt BRECHT. Traducció de Feliu Formosa

La darrera lliçó

Alta tarima d'anys, lucidesa de mestre
i pols blanca de lluna, a la pissarra.
A hora foscant,
quan lentament passàvem fulls
al quadern de la vida,
ell, tot d'una, somreia, delicat i evasiu,
amb el pessic de sal de la nostàlgia...
Amb secreta dolcesa bateguen, els records.
16 I a la carena d'un nou segle,
que sobrevolen negres nuvolades,
d'ell aprenem, encara, una lliçó
—la més pura de totes i la definitiva:
la saviesa de viure al dictat de l'amor.

Jordi PÀMIAS

“Amics...”

Als meus alumnes

Amics, si de cop sobte em demanàveu
per què jo sóc aquí, plorant el fàstic
de tothom, cada dia, amb els ulls foscos
del poc-coratge, d'inútil espera
sempre d'allò que no espereu que espera
de vosaltres, que no és pas ortografia...
Ni tampoc —no ho penséssiu, fulles d'alba—
somiava que fos l'alba més neta,
que si és fosca la nit, ha estat tan llarga!
—un pou, el cel, de sang i de silenci—
tan espigats el jull i la cugula
que la lluna més viva és fosca plena!
Al capdavant, amics, si em demanàveu...,
us diria a l'orella la secreta
ràbia que se'm menja l'alegria
i em dóna pas de vella, mans de naufrag.

27

M. Mercè MARÇAL

Homenatge a Teresa

Com un record d'infantesa
sempre recordaré
a la Teresa,
ballant el vals.

Potser fou l'últim fet
amb algú que estimés
abans que un bombardeig
44 la tornés boja.

Tots els xiquets la seguíem
i en un solar apartat
ens instruïem
al seu voltant.

Mig descabellonada
ens mostrava les cuixes
i ens donava lliçons
d'anatomia.

Ella ens va dir d'on veníem.
I que els reis de l'Orient
no existien.
Ni llops ni esperits.

Ens parlava de l'amor
com la cosa més bonica
i preciosa.
Sense pecats.

Ens ensenyà a ballar,
a cantar i a estimar.
D'això ella era
la que més sabia.

45

Amb una floreta al seu cap
i un mocador negre al coll,
i faldes llargues
i un cigarret.

Vas ser la riota dels grans,
i la mestra més volguda.
dels infants.

Ara de gran comprenc
tot el que per tu sent
i et lence un homenatge
als quatre vents.

Com un record d'infantesa
sempre et recordaré a tu,
Teresa,
ballant el vals.

Ovidi MONTLLOR

D'infants a infants

D'infants a infants, volen com les gavines
papers de bon omplir amb mots de pau
i d'amistat llunyana però encesa
amb resplendor de tants ulls innocents.

D'infant a infant, el llapis i el bolígraf
i el compàs, a milers, xics instruments
de vida i llibertat, en mans alades
fetes per a l'amor, per al treball,

53

no per a la guerra inútil i espadada.
D'infants a infants, amb adults al darrere
que no han perdut del tot aquesta nena:
l'esperança, el més bell dels estendards.

M. Àngels ANGLADA

Escoles

Recordo l'ús del datiu,
i calculus, un mot romà que volia dir pedra,
i com els romans utilitzaven una pedreta blanca
per assenyalar els dies millors.

Però tu ets una llengua diferent,
un mot que utilitzen als turons
per designar espècies que no apareixen
en les guies de camp,

153

un nom per al fil
de música aigualida que van sentint els forasters
mentre caminen per l'erm,

una gramàtica pagana esborrallada en la pols
quan cauen els imperis
i es perden els monestirs.

John BURNSIDE. Traducció de Francesc Codina
i David Pujol

Els exàmens

Els exàmens,
com rovell a les frontisses de les portes successives de
[la vida
—com costa obrir-se pas cap al futur contra nosaltres
[mateixos!:
contra els nervis que tot d'una ens paralitzen,
contra l'ansietat que enfosqueix l'horitzó dels dies
[assenyalats,
162 contra el cansament i la desídia que convertiren en
[desgana
el que hauria pogut ser descobriment i goig.

I les preguntes que semblen un parany, una
[teranyina,
en lloc d'un retorn a idees visitades i sabudes,
i el vagar perdut pel laberint de records mal païts i
[poc consolidats,
i l'ordre brillantíssim de la lògica degradat en un
[caos arbitrari,
i la ventada de sarcasme i de furor amb què semblen
[caure els traços
vermells dels correctors sobre els errors:
només el balbuceig on hauria pogut brillar el llamp!

En donarem la culpa, com sempre, als altres i a la
[sort:
si aprenguéssim a saber les nostres culpes,
la nostra part del fracàs,
i sabéssim adreçar la nostra voluntat
cap al futur, cap al millor, cap a l'altura,
quant de rovell cauria de les portes que hem d'obrir,
com lliscarien les frontisses dels exàmens de la vida!

David Jov

163

Nota del curador

El volum que teniu a les mans és un recull de poemes d'un lector que no és expert en literatura. No estem davant d'una antologia confeïda per un especialista i, en conseqüència, no té la voluntat de ser un conjunt representatiu de tendències, corrents o llengües. És un arreplec que vol donar compte de com la poesia parla d'un aspecte fonamental de la condició humana, l'educació, que es desplega al llarg de la vida però amb una significació especialíssima en la infància i la joventut de les persones. Una educació que abasta tots els àmbits i moments de les nostres vides, però que, en les societats contemporànies, és articulada, també, per estructures i dispositius institucionals que avui coneixem com a escoles, instituts, universitats. Llocs on conviuen mestres i alumnes i on s'organitzen temps, espais, lliçons i currículums.

193

Tanmateix, hi ha alguns criteris que han guiat la tria dels poemes. El volum s'ha estructurat a partir d'un nombre ampli de poemes, al voltant de cent cinquanta, seleccionats en una primera etapa, que, finalment, s'han reduït a la xifra concreta i simbòlica de cent. És una mostra, fonamentalment, de poesia catalana i també, en una menor proporció, de poesia d'altres llengües, traduïda al català, excepte en el cas de quatre poemes en llengua castellana que s'ha optat per deixar-los en la seva versió original. En la seva pràctica totalitat són poeses presents en edicions que es troben a les llibreries o biblioteques.

El recull es centra en poesies d'autors i autores del segle XIX, sobretot del segle XX i també de poetes d'ara mateix, del segle XXI. Aquest criteri ha deixat fora deliciosos textos poètics del segle XVIII, exemples de literatures orientals que homenatgen i recorden els mestres de vida budistes; punyents

faules renaixentistes que ridiculitzen els pedants i els saberuts; poemes antics en què es perfilen les relacions entre mestre i deixeble en incipients estructures acadèmiques; i també han quedat fora de la selecció textos que formen part del cançoner popular de tots els temps. En definitiva, el recull és un conjunt de poemes, majoritàriament contemporanis, que coincideixen amb l'època en què la institució escolar és present de forma clara en les nostres comunitats.

194

Un altre criteri que ha orientat el recull que teniu a les mans: el conjunt de poesies ha estat seleccionat col·locant el focus en l'escolaritat. Triant, fonamentalment, però no de manera exclusiva, poemes relacionats amb l'experiència de ser alumne o alumna; amb l'ofici de fer de mestre o de mestra. Poemes que descriuen unes escoles en un temps i en un entorn determinats. Inevitablement, però, l'art, la literatura, la poesia desborden límits i fronteres. La poesia expressa els neguits de l'existència i, en aquest sentit, l'escolaritat no és sinó un temps, una experiència, un context que es connecta amb més o menys fractures o continuïtats amb altres moments i entorns de la vida de les persones que freqüenten la institució escolar. És per això que al costat de mestres d'escola, hi ha també altres mestratges que no són a les aules. Així, els textos acaben parlant de la infància o la joventut, del pas del temps; de mestres d'escola però també de mestres de vida; de la memòria del passat, de la vida i de la mort; de l'amor, de l'amistat i de la fraternitat entre iguals; del dolor, però també de l'anhel, de créixer; de la ràbia i de la riulla, de la rebel·lió i de l'obediència. Sempre, però, el punt de partida ha estat l'escolaritat. Com a entorn específic, però també com a àmbit que contrasta dialècticament amb altres entorns vitals: el carrer, les amistats, el món.

Des d'aquesta perspectiva, el volum s'ha estructurat al voltant de quatre grans apartats temàtics amb un nombre de poemes similar en cadascun d'ells: *Mestres*, *Alumnes*, *Escoles* i *Aprenentatges*. És una distribució per a facilitar la lectura però que no deixa de tenir un punt d'arbitrarietat. Els dos primers apartats, *Mestres* i *Alumnes*, es retroalimenten. Efectivament, és difícil parlar del mestre sense parlar dels alumnes. És complicat parlar de l'ofici d'estudiant sense que apareguin professors. Si el poema dona força als companys de classe, no vol pas dir que no hi hagi la institució o el professor al fons de l'escenari. Si un mestre escriu sobre els seus alumnes, és un text sobre aquest mestre o sobre el seu alumnat? Pel que fa al tercer apartat, titulat *Escoles*, també hi apareixen, és clar, mestres i alumnes. Però, a la vegada, hi ha l'inici de curs i el tancament d'una etapa; o el camí que fan els infants quan van a l'escola o quan en surten, quan se n'allunyen, en fugen o en voldrien fugir. També hi ha el camí de pares i mares quan recullen els infants petits, i, en fi, la vida a les aules, als patis o als dormitoris dels internats. El darrer apartat, *Aprenentatges*, és on surten més textos que al·ludeixen a la dicotomia dintre/fora de la institució escolar. Hi ha els aprenentatges de les lliçons escolars però també els de la vida; allò que s'aprèn a l'escola, més enllà de l'escola o malgrat ella. Allò après clandestinament a la mateixa aula, o allò mal après, a la vista del mestre, per a superar un examen.

195

En definitiva, l'educació en vers ens parla de la petja profunda del pas per l'escola. De moments de plenitud però també de misèries i mesquineses. Dels aprenentatges i dels mestratges. Del professorat però també dels companys i companyes d'aula, d'un paisatge compartit, d'una història apresada, d'un temps recordat. De la vida mateixa.

El volum respon, també, als gustos i interessos del curador i a algunes motivacions concretes; entre elles, la convicció profunda que les arts en general, el cinema, la literatura o la poesia, ens diuen molt sobre allò que vivim. També, doncs, al voltant de l'educació. Massa sovint allò que es comenta en veu alta sobre l'ensenyament es mou en territoris de baix sostre, amb grans paraules que encobreixen preocupacions corporatives, conjunturals, administratives. Així doncs, acostar-se a les paraules de la poesia, és una necessitat i, a la vegada, una possibilitat de penetrar en les qüestions essencials de la vida de les persones i de la seva educació.

Finalment, vull fer palès el meu agraïment a Francesc Codina, a Maite Pujol i a Víctor Sunyol, pels seus comentaris, suggeriments i consells a l'hora de concretar la tria de poemes; per posar-me sobre la pista de textos ineludibles; per animar-me a tirar endavant aquest recull; pel seu temps i la seva generositat.

Fa trenta anys, conjuntament amb Jaume Carbonell, Ricard Torrents i Jaume Trilla, vàrem publicar, també a Eumo Editorial, el volum que porta per títol *Els grans autors i l'escola*: es tracta d'una selecció de fragments que parlen de l'escola, extrets de grans novel·les de la literatura universal, en llengua catalana. Va editar-se en commemoració del desè aniversari de l'Escola Universitària de Mestres "Balmes" de Vic. El present volum vol afegir-se, ara, al 2017, al quarantè aniversari del naixement d'aquell centre de formació de mestres, convertit avui en l'actual Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya.

Antoni TORT BARDOLET